

**Usually the rules of law and statutes in the system Lithuanian
Statute towns Podolia province at the end of XVIII –
the first half of XIX**

On the basis of analysis of customary law, the Lithuanian Statute, legal acts of the Russian Empire and a number of archival materials attempt to highlight features of land relations in cities and towns Podolia late eighteenth – early nineteenth century.

The author noted that since joining skirts to and until the 40's. XIX tsarist government did not dare to radically eliminate the current Polish legal and customary norms that regulate agrarian relations. He only resorted to the gradual expansion of civil legislation of the Russian empire in the province. Thus, in the cities and towns of the region dominated unique situation when the legal practice, depending on the circumstances, used legislation and the Commonwealth and Empire. This legal symbiosis contributed to a significant spread in the land disputes over rights to land ownership and limited state control over this land relations.

Key words: land relations, cities, towns, land tenure, Podolia, Lithuanian statute, common law.

Отримано: 29.09.2016

УДК 374.73:061(477)«1905»

В. О. Магась

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КИЇВСЬКОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА ВЗАЄМНОЇ ДОПОМОГИ
В РОКИ ПЕРШОЇ РОСІЙСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ**

Події Першої російської революції спричинили політичну радикалізацію вчителів усієї імперії. Педагоги почали створювати свої нелегальні професійно-політичні організації, котрі мали на меті зміну їхнього професійного становища шляхом модернізації державного ладу. До таких організацій відносимо Всеросійський союз вчителів та діячів народної освіти. Під вплив ідей останнього підпадали і деякі легальні товариства, зокрема Київське педагогічне товариство взаємної допомоги. Під дією царського Указу 18 лютого 1905 р., що започаткував присудну кампанію на плановому щорічному засіданні 27 березня – 3 квітня 1905 р. була прийнята постанова з вимогами проведення ліберальних реформ в державі та освіті, а також обрано делегатів на Всеросійський з'їзд педагогів. Наслідком таких рішень стало їх неприйняття частиною членів товариства та їх подальший вихід з організації, але на місце 72 членів, що вибули, вступила 101 особа. Цей процес набув в Києві широкого розголосу, оскільки рішення педагогів про вихід з організації публікувалися в газеті «Киевлянин». На сторінках цього ж періодичного видання та в окремій брошурі було засуджено професійно-політичний рух педагогів. Наступне надзвичайне засідання 20-27 травня 1905 р. продемонструвало деяке пом'якшення настроїв педагогів, оскільки зібрання визнало лише професійну частину програми Всеросійського союзу вчителів, відкинувши його політичну складову та ухвалило не відправляти розроблену концепцію реформування школи до Ради Міністрів, а вирішило зачекати до скликання Державної Думи.

Наступна радикалізація настроїв київських педагогів пов'язана з днями т.зв. «жовтневих свобод» та проголошенням Маніфесту 17 жовтня 1905 р., що проголосив свободу слова, зборів та організації. На позачергових засіданнях Київського педагогічного товариства в жовтні та листопаді 1905 р. була підтримана страйкова боротьба учнів, висловлена вимога визволення політичних в'язнів, засуджено вчителів-чорносотенців, висловлені вимоги демократичних перетворень в країні. Наприкінці 1905 – на початку 1906 рр. розпочався період реакції і вже в січні 1906 р. київський генерал-губернатор прийняв рішення щодо закриття товариства у зв'язку з його небезпечною антиурядовою діяльністю.

Ключові слова: *Київське педагогічне товариство взаємної допомоги, Всеросійський союз вчителів та діячів народної освіти, професійно-політична організація, Перша російська революція, педагогічна інтелігенція, Всеросійський з'їзд педагогів, педагогічні зібрання.*

В роки Першої російської революції активізувалася педагогічна інтелігенція, котра почала висувати до влади професійні і політичні вимоги та створювати власні професійні та професійно-політичні організації до яких відносимо Всеросійський союз діячів народної освіти, Всеросійський союз діячів середньої школи, Всеукраїнську вчительську спілку тощо. В окремих випадках політичною діяльністю починали займатися представники офіційно зареєстрованих педагогічних товариств і такі унікальні випадки становлять особливий інтерес для дослідження. До того ж в таких умовах яскраво проявлявся характер взаємовідносин організацій педагогів з владою, оскільки їх існування повністю залежало від її представників на місцях.

До сьогодні питання політичної діяльності Київського педагогічного товариства взаємної допомоги залишається маловивченим. Однією з найбільших дослідниць цієї проблеми є Л.Д. Березовська, котра у своїх працях розглянула його освітньо-виховну [2] діяльність та участь у боротьбі за національну школу [1]. Окремі аспекти історії товариства досліджувалися в контексті вивчення просвітницької діяльності викладачів Київської духовної академії [19; 20] та історії вчительських союзів в Україні [8].

Метою нашого дослідження є вивчення основних напрямів роботи, котра проводилася Київським педагогічним товариством взаємної допомоги впродовж 1905 р. Для цього були поставлені такі завдання: з'ясувати хід та резолюції чергових та позачергових засідань організації, охарактеризувати причини радикалізації товариства та його подальшого закриття, розкрити характер взаємодії товариства з владою.

Відзначимо, що революційний рух вчителів був більш масовим порівняно з революційним рухом інших загонів інтелігенції [26, с.16]. До того ж, педагоги становили наймасовішу групу тогочасної інтелектуальної еліти – її третю частину [21, с.65]. Важливим поштовхом для відкритого вираження політичних настроїв вчителів став царський Указ 18 лютого 1905 р. Відповідно до нього приватні особи та установи отримали право подавати до Ради Міністрів свої пропозиції з питань, що стосувалися удо-

сконалення державного устрою та народного добробуту [6, с.133]. Водночас в указі зазначалося, що «основні закони імперії» повинні бути «недоторканими та обов'язково збереженими» [18, с.28]. Указ спричинив досить жваву реакцію в усіх верствах суспільства. Вироблення означених пропозицій відбувалося в земських зборах, на засіданнях міських дум, у середовищі адвокатів та нарадах різних товариств. Для обговорення політичних питань населення почало утворювати різні гуртки, в тому числі і за професійною ознакою, скликати з'їзди [22, арк.76-76 зв.].

Жваву реакцію даний указ спричинив серед членів Київського педагогічного товариства взаємної допомоги. Воно існувало ще з 1898 р. [19, с.216] та діяло з метою надання допомоги членам товариства та їх сім'ям у разі необхідності, а також всебічного сприяння покращенню матеріального та морального побуту його членів [23, арк.5]. На плановому щорічному засіданні зазначеного товариства 27 березня – 3 квітня 1905 р., на якому головував І.І. Гливенко, в перший день було затверджено кошторис доходів і витрат правління по касі взаємодопомоги за 1904 р. Окрім того, цього ж дня після тривалих і бурхливих дебатів більшістю (98 проти 22 голосів) була прийнята резолюція щодо необхідності всебічної розробки питання про покращення матеріальної та етичної складових побуту вчителів [10, с.3]. Зокрема, було визнано, що, ґрунтуючись на історичному досвіді 80-х рр. ХІХ ст., коли відбулося згортання шкільних реформ 1860-х рр., назрілі перетворення стануть можливими лише у разі усунення свавілля та наявності послідовності у справі впровадження реформ. Останнє, на думку більшості присутніх стало б можливим лише у випадку обрання народного представництва на основі загальних, прямих, рівних і таємних виборів без національного, статевого та професійного цензів. Неодмінною умовою скликання такого представництва було визнано проголошення в державі свободи совісти, друку, об'єднань, зборів, передвиборної агітації, а також недоторканість особи і відповідальність її тільки перед гласним судом. Було утворено комісію з членів товариства для підготовки проекту перетворень в шкільній галузі і подальшого надсилання його до Ради Міністрів відповідно до Указу 18 лютого 1905 р. про удосконалення державного устрою. Закритим голосуванням до складу комісії було обрано 16 осіб [13, с.5], котрі мали до травня 1905 р. розробити та надати товариству проект перетворень [10, с.3].

Обговорення інших проблем було продовжено на засіданні 3 квітня 1905 р. на якому було розглянуто питання порушене в закритому владою [12, с.2]. Московському педагогічному товаристві В.А. Гердом про створення Всеросійського союзу педагогів. За особистим дорученням Герда Г. Яницький познайомив зібрання з програмою запланованого з'їзду делегатів від вже створених осередків Союзу. Для Києва, як губернського міста, було визначено представництво в 7 делегатів: 3 від середньої школи, 2 від нижчих училищ і 2 від повітових училищ. Більшість присутніх висловилися за приєднання до Всеросійського союзу педагогів, а також виріши-

ла обрати за допомогою процедури таємного голосування таємних делегатів на з'їзд. Головуючому І.І. Гливенко було довірено підрахувати голоси та таємно повідомити результати тим, хто був обраний більшістю. Також, з метою запобігання використанню коштів товариства взаємодопомоги, на добровільних засадах присутніми були зібрані гроші на поїздку делегатам. Останнім було доручено взяти участь у з'їзді, навіть у випадку його заборони владою. Також, за пропозицією В.А. Чаговця було вирішено надрукувати в пресі відкритий лист до закритого владою Московського педагогічного товариства з побажанням якнайшвидшого поновлення його діяльності. Крім того, було обговорено ситуацією з відстороненням від роботи гроші названого В.А. Чаговця за промову виголошену ним в перший день засідання товариства 27 березня 1905 р. в котрій він закликав до об'єднання в Союз вчителів. Відстороненому від занять педагогу було виражено колективне співчуття, а також прийнято рішення про недопустимість зайняття його посади членами товариства. На завершення присутні вирішили повідомити Міністерство народної освіти про рішення надіслати свого делегата в комісію з питання про реформування середньої школи, що утворилася при Міністерстві [10, с.3].

Таким чином, вже в ході засідання проявилася протидія установ освіти окремим найбільш активним членам Київського педагогічного товариства взаємної допомоги. Можливі подальші переслідування, а також небажання ряду педагогів брати участь у засіданні товариства, що набули політичного опозиційного характеру змусили частину вчителів вийти зі складу товариства про що вони розміщували повідомлення в газеті «Киевлянин». Вже 5 квітня 1905 р. на її сторінках з'явилася повідомлення про вихід з організації 41 педагога у зв'язку з відсутністю підтримки того напрямку, якого набуло товариство на щорічному плановому засіданні та його відхиленням від статутних завдань [14, с.3]. З тих же міркувань повідомлення про свій вихід з товариства в газеті «Киевлянин» 6 квітня надрукувало ще 2 педагоги [15, с.3], 8 квітня – 4 члена товариства [16, с.3], а 13 квітня ще 18 осіб [24, с.3]. Загалом же, внаслідок означених подій, зі складу Київського педагогічного товариства вибуло 72 члени, натомість втупила 101 особа [4, арк.76].

На шпальтах газети «Киевлянин» також було надруковано редакційну статтю «Організація радикальної партії» в першій частині якої засуджувалися професійно-політичні союзи інтелігенції як антидержавницькі об'єднання, що характеризувалися революційним радикалізмом і приваблювали людей ідеями захисту їх професійних цілей та інтересів, а потім підміняли їх політичною партійною агітацією та організацією. На думку авторів статті, така «хитра тактика» дозволила «радикальній партії» залучити до своїх лав велику масу прихильників, провести ряд багатолюдних з'їздів при майже повній відсутності опору з боку інтелігенції не згідної з політичним ухилом професійних об'єднань [11, с.2]. У другій частині статті висвітлювалися конкретні випадки політизації діяльності легальних товариств, зокрема – Московського

товариства сільського господарства та Московського педагогічного товариства, котрі були закриті владою за свою антиурядову діяльність. Автори статті вказують, що Київське педагогічне товариство взаємної допомоги на своєму засіданні 27 березня – 3 квітня 1905 р. стало на той же протизаконний шлях, що і названі товариства. Найбільше обурення авторів статті викликали висловлення співчуття Московському педагогічному товариству, закритий характер виборів таємних делегатів на планований з'їзд педагогів, доручення делегатам взяти участь у з'їзді, навіть якщо його буде заборонено владою. Автори статті вітали вихід з товариства великої кількості педагогів одразу ж після засідання і вказували, що така поведінка гідна наслідування представниками інших інтелігентних професій, котрі мають власними силами «відокремити радикальну групу», щоб вона надалі не експлуатувала та не компрометувала зазначені професії [12, с.1-2].

10 квітня 1905 р. в газеті «Киевлянин» було надруковано лист професорів В. Рибинського та В. Малініна, а також викладача жіночого інституту священика Є. Капралова в якому висловлювалося ряд претензій щодо ходу засідання 27 березня – 3 квітня 1905 р. та його резолюцій. Зокрема, вказувалося, що 27 березня положення про необхідність зміни державного устрою не дебатовалося, а з'явилася пізніше вже в тексті резолюції і було затверджено, незважаючи на протести меншості. Водночас, організатори зібрання звинувачувалися в тому, що в щорічний звіт були вкладені листи зі списком бажаних кандидатів на керівника зборів, у члени правління та в проектовану комісію. Таким чином, авторами робився висновок, що методи, котрі використовували керівники зібрання не гарантували об'єктивності та неупередженості при прийнятті рішень, а тому останні приймалися не в інтересах педагогічного товариства [17, с.3-4].

Крім того, одразу ж після річного зібрання членів Київського педагогічного товариства взаємної допомоги з'явилася анонімна брошура «До уваги київських педагогів» в якій піддавалися критиці хід та резолюції засідання 27 березня – 3 квітня 1905 р. [4, арк.77 зв.]

Другі надзвичайні загальні збори Київського товариства взаємної допомоги відбулися 20-27 травня 1905 р. (голови були В.П. Науменко та Я.С. Кулжинський). На засіданні було присутніх 82 члена товариства. Вони обговорили хід та резолюції Всеросійського з'їзду педагогів 11-13 квітня 1905 р. [13, с.7], котрий було присвячено виробленню статуту та визначенню його завдань [5, арк.16н]. Присутні одногослоно затвердили постанову правління товариства про виключення з проекту статуту Всеросійського союзу вчителів та діячів народної освіти пункту про політичні завдання товариства, а також видалення в одному з пунктів слова «політична» (діяльність). Весь інший проект статуту Союзу було визнано прийнятним. Жвавий обмін думок викликало також доповідь комісії з 16 осіб, яка виробила ряд проектів реформування школи. В прийнятій з цього приводу резолюції зазначалося,

що метою педагогічної діяльності має стати формування сильної й активної особистості, діяльного та корисного члена суспільства. Право на всебічну освіту мало бути визнано невід'ємним правом кожної людини. Пропонувалося вилучити з безпосереднього видання центральної влади справи нижчої та середньої освіти та передати їх у відання органів місцевого самоврядування. Завданням центральних органів мало стати визначення необхідного мінімуму знань для кожного. При цьому утримання шкіл мало відбуватися за рахунок місцевих коштів, а центральна влада могла приходити на допомогу лише у разі нагальної необхідності з правом фінансового контролю за використанням коштів. Вказувалося також, що релігійне виховання повинно бути виведене зі шкільної програми і передано на розсуд сім'ї. Освіта мала ґрунтуватися на свободі викладання і шкільній автономії, та стати доступною для всіх, незалежно від статі, національності і релігії. Зазначалося, що нижча освіта повинна бути безкоштовною і обов'язковою для всіх, середня дешевою, а з часом – також безкоштовною. При цьому навчання планувалося зробити безперервним, а загальна безкоштовна освіта повинна була передувати спеціальній. Окремим законодавчим актом мали бути визначені вимоги до осіб, котрі б мали право на відкриття приватних шкіл. Важливим пунктом стало положення про те, що мовою викладання в початковій та нижчій школі мала бути рідна мова учнів, зокрема в місцевостях з переважно українським населенням – українська.

Далі збори перейшли до обговорення положень, розробка яких ще не була остаточно завершена. Зокрема, обговорили питання про спільне навчання осіб обох статей та створення дитячих асоціацій, гуртків та товариств. Після завершення дискусії збори більшістю голосів вирішили зачекати скликання Державної Думи і не надсилати жодних постанов до Ради Міністрів.

На завершення зібрання було обговорено суспільний розголос, котрий набули хід та постанови засідання 27 березня – 3 квітня 1905 р. Більшість присутніх на зборах вирішила не відповідати на звинувачення анонімної брошури «До уваги київських педагогів», оскільки вона, на їх думку, становила підбірку тенденційно витлумачених фактів та необґрунтованих наклепів на адресу правління та голови загальних зборів. Натомість, була дана колективна відповідь на лист В. Рибинського, В. Малініна та Є. Капралова до газети «Киевлянин». У прийнятій резолюції зазначалося, що викладені ними відомості не відповідають дійсності, а тому й висновки, засновані на цих твердженнях, неправильні. Також було обговорено факт виходу зі складу товариства членів, що зробили про це масові заяви в газеті «Киевлянин». З цього приводу було постановлено, що ці дії варто розцінювати як такі, що спрямовані на шкоду товариству [13, с.7-12].

Наступні позачергові збори членів товариства відбулися 14-17 жовтня 1905 р. в період революційного піднесення, коли майже в усіх навчальних закладах м. Києва проходили заворушення і страйки. К.О. Лебединцевим було зачитано реферат з питання про

підтримку дисципліни в середній школі. Після цього було обговорено питання про страйки учнів та схвалено резолюцію, котру вирішено довести до відома керівників місцевих навчальних закладів різних відомств [13, с.16]. У прийнятій постанові висловлювалася підтримка учнівського страйку та містилася пропозиція про доцільність закриття навчальних закладів до відміни військової охорони міста, а також вимога звільнення заарештованих [23, арк.1 зв.].

Членами товариства було також обговорено питання про ставлення вчителів до загального страйку. Результатом цих обговорень стала постанова, котра згодом була надрукована в місцевих газетах [13, с.16]. В ній йшлося про те, що Київське педагогічне товариство взаємної допомоги взяло на себе підготовку загального страйку чиновників та вчителів [23, арк.1 зв.].

Крім того, заслухавши повідомлення про те, що думська комісія зі зносин населення з владою запрошує до участі представників спілок і товариств, збори обрали делегатами для зазначеної мети Г.В. Александровського, В.В. Карачевського-Волка, Ю.А. Кісцьковського та Е.О. Ноллена, а кандидатами в делегати Г.А. Дівільковського та В.А. Чаговця. Втім, зазначеним делегатам було доручено терміново довести до відома керівника навчального округу постанови зборів щодо участі в страйках учнів середніх навчальних закладів [13, с.16-17]. Отже, Київське педагогічне товариство взаємної допомоги радикалізувалося на хвилі революційного підйому, що проявилася в підтримці ними учнівського страйку та участі у підготовці загального страйку чиновників і вчителів.

17 жовтня 1905 р. було проголошено царський Маніфест, котрий сповістив про те, що населенню Російській імперії дарується свобода слова, зборів та організацій [9, с.754-755]. У надрукованому в той самий час меморандумі, голова Ради Міністрів С.Ю. Вітте визначив метою маніфесту створення «правового ладу» [25, с.86]. На місця Маніфест було сприйнято з довірою, захопленням та ентузіазмом, що викликало масове розгортання визвольного руху. Так, міністр внутрішніх справ П.Н. Дурново у своїй доповіді царю зазначав, що означений нормативно-правовий акт створив для революційної пропаганди «особливо сприятливі умови», оскільки він проголосив різні свободи та не врегулював їх законодавчо [7, с.94-95]. Загалом, проголошені свободи (особливо зборів та організацій) сприяли подальшій активізації опозиційно налаштованої педагогічної громадськості м. Києва.

Маніфест також став причиною контрреволюційних погромів 18-21 жовтня 1905 р., що відбулися на фоні певної дезорганізації влади спричиненої нерозумінням нею нових політичних реалій [3, с.101].

Наступні надзвичайні загальні збори Київського педагогічного товариства взаємної допомоги відбулися 1-13 листопада 1905 р. На них головували Р.Р. Якововський та В.П. Науменко. Присутнім (130 осіб) було озвучено текст телеграми, відправленої правлінням товариства до голови Ради міністрів графа С.Ю. Вітте, в якій містилася думка, що Київський погром 18-21 жовтня

1905 р. був спробою ускладнити втілення положень Маніфесту, «необхідних для налагодження зв'язку Царя з народом». Збори схвалили цю телеграму і висловили подяку правлінню за розуміння моменту та своєчасне відправлення телеграми.

Також була обговорена негідна поведінка окремих вчителів, що брали участь у погромі та грабунках. Присутні доручили правлінню, використовуючи матеріали судової хроніки, встановити ступінь їх причетності до означених подій, а також прийняли резолюцію в якій вказали, що спільні акції із чорною сотнею є несумісними зі званням та гідністю педагога. Також була обговорена участь шести педагогів вищих та середніх навчальних закладів м. Києва (професорів Ейхельмана і Рустецького, викладачів Юскевича-Красковського і Гневушева, директора гімназії Стороженка і протоієрея Трегубова) в голосуванні Київської міської думи щодо оголошення подяки військам за охорону міста в період погрому. З цього приводу одногосно була прийнята резолюція в якій вказувалося, що місто було розграбоване, частина його мешканців втратила життя, а тому вираження Думою подяки є обурливим актом. Ганебною визнавалося і участь педагогів у такому голосуванні, оскільки їх обов'язком є просвітницька діяльність, а не виправдовування тих, хто «діяв в інтересах грабіжників і на шкоду мирному населенню міста».

Питання про політичний страйк педагогів було знято з порядку денного, натомість, присутні обговорили виборчі права сільських вчителів. Більшість визнала несправедливим надання виборчих привілеїв будь-яким групам. У прийнятій резолюції з цього питання було наголошено на необхідності якнайшвидшого впровадження загального, рівного виборчого права при прямій та таємній подачі голосів.

Було розглянуто також питання про членство в Київському педагогічному товаристві взаємної допомоги осіб з різними політичними переконаннями. Після жвавих дебатів більшістю зборів було прийнято таке рішення: «Членами товариства можуть бути особи, які належать до різних політичних партій, але вони повинні співчувати визвольному рухові». Далі присутні прийшли до висновку, що немає юридичної можливості за існуючим статутом обмежити прийом нових членів. Ухвалено рішення, що прийом відбуватиметься і далі на старих засадах, а особи реакційних поглядів і так не вступатимуть до організації [13, с.12-15].

Наступне засідання педагогічного товариства було заплановане на 14 грудня 1905 р. На ньому планувалося повторно обговорити питання про участь в товаристві педагогів різних політичних переконань, розглянути заходи спрямовані на впорядкування обговорення питань на загальних зборах, проаналізувати можливість видання друкованого органу товариства на підставі нових законів про друк. Також планувалося розглянути дрібні інциденти з деякими членами товариства в місцевих навчальних закладах. Дане засідання не відбулося внаслідок накладення адміністративної заборони на його проведення [13, с.21].

12 січня 1906 р. Київський губернатор подав генерал-губернатору доповідну записку в котрій розкрив обставини діяльності Київського педагогічного товариства взаємної допомоги та вказав, що воно повністю відхилилося від вирішення своїх безпосередніх завдань, натомість зайнялося вирішенням політичних питань, що підтверджується копіями протоколів засідань та звітами про засідання товариства, викладеними на сторінках «Киевской газеты», «Киевского вестника», «Киевских откликов» та «Киевского слова». Генерал-губернатор, в свою чергу, з огляду на викладені в доповідній записці факти прийняв рішення про необхідність закриття товариства [23, арк.1]. 17 січня 1906 р. воно остаточно припинило свою діяльність [19, с.216], а ліквідаційний процес тривав аж до лютого 1909 р. [4, с.124]

Своєрідний підсумок діяльності товариства зробили його активні діячі, котрі 1906 р. випустили брошуру зі звітом про діяльність товариства за 1905 р. У ній, зокрема, вказувалося, що, незважаючи на закриття товариства, останній (восьмий) рік його існування «був найбільш життєвим і корисним за увесь час», оскільки товариство відгукнулося на заклик Царя подавати петиції, щодо вдосконалення державного устрою, а також не залишилось осторонь буремних подій жовтня-листопада 1905 р. В якості позитивних моментів керівники товариства відзначили велику кількість та багатолюдність зібрань (чого не спостерігалося в попередні роки), безперервне оновлення складу товариства, а також підйом інтересу до педагогічного товариства в пресі та в середовищі київської інтелігенції [13, с.27].

Таким чином, 1905 р. Київське педагогічне товариство взаємної допомоги здійснювало активну політичну діяльність. Частина осіб, що не погоджувалася з новим спрямуванням діяльності товариства, вийшла з числа його членів. Натомість інша частина намагалася використовувати всі існуючі легальні можливості для висловлення своєї думки щодо напрямів реформування країни та освіти, складаючи петиції, розробляючи проекти перетворень та направляючи своїх представників до комісій по розробці реформ. Найбільш радикальними були постанови жовтня 1905 р. про підтримку страйкової боротьби, що обумовлювалося хвилею революційного піднесення в імперії. Заборона проведення зібрань товариства у грудні 1905 р. та його подальше закриття у січні 1906 р. засвідчили повернення влади до адміністративних методів вирішення справ та продемонстрували її небажання вести діалог з громадськістю. Перспективами подальших досліджень є комплексне вивчення історії Київського педагогічного товариства взаємної допомоги, а також дослідження історії подібних легальних організацій, що всупереч до своїх статутних завдань брали участь у політичній боротьбі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Березівська Л. Боротьба вітчизняних громадських організацій за національну школу в імперську добу / Л.Д. Березівська // Рідна шко-

- ла. Квартальник Українського вчительського товариства у Польщі. – 2015. – № 23. – С.41-46.
2. Березівська А.Д. Освітньо-виховна діяльність київських просвітницьких товариств (друга половина XIX-поч. XX ст.) / А.Д. Березівська. – К. : Молодь, 1999. – 191 с.
 3. Гула Р.В. «Киевлянин» та політичні аспекти єврейського питання в Україні у жовтні 1905 р. на сторінках видання / Р.В. Гула // Проблеми політичної історії України. – 2010. – Вип.5. – С.98-107.
 4. Державний архів Київської області, ф.Ф-10, оп.1, спр.1.
 5. Державний архів Харківської області, ф.3, оп.287, спр.1254.
 6. Именной Высочайший указ, данный Сенату «О возложении на Совет Министров, сверх дел, ему ныне подведомственных, рассмотрения и обсуждения поступающих на Высочайшее Имя от частных лиц и учреждений видов и предположений по вопросам, касающимся усовершенствования государственного благоустройства и улучшения народного благосостояния» (18 февраля 1905 г.) // Полное собрание законов Российской Империи: в 33 т. – [3-е собр.]. – СПб, 1881– 1913. – Т.XXV: 1905, Отделение 1: От № 25605– 27172. – 1908. – С.133.
 7. Карпов Н. Крестьянское движение в революции 1905 года в документах / Н. Карпов. – Л. : Государственное издательство, 1926. – 276 с.
 8. Магась В.О. Учительські союзи в Україні в 1905 р.: програмні засади функціонування та взаємодія з владою / В.О. Магась // Вісник ХДАК. – 2014. – Вип.42. – С.49-57.
 9. Манифест «Об усовершенствовании Государственного порядка» (17 октября 1905 г.) // Полное собрание законов Российской Империи : в 33 т. – [3-е собр.]. – СПб, 1881–1913. – Т.XXV: 1905, Отделение 1: От № 25605–27172. – 1908. – С.754-755.
 10. Общее годовичное собрание Киевского педагогического общества взаимной помощи // Киевлянин. – 1905. – № 95. – 5 апреля. – С.3.
 11. Организация радикальной партии. I // Киевлянин. – 1905. – № 97. – 7 апреля. – С.2.
 12. Организация радикальной партии. II // Киевлянин. – 1905. – № 98. – 8 апреля. – С.1-2.
 13. Отчет Киевского педагогического общества взаимной помощи за 1905 г. (VIII год существования). – К. : Н.А. Гирич, 1906. – 38 с.
 14. Письма в редакцию // Киевлянин. – 1905. – № 95. – 5 апреля. – С.3.
 15. Письма в редакцию // Киевлянин. – 1905. – № 96. – 6 апреля. – С.3.
 16. Письма в редакцию // Киевлянин. – 1905. – № 98. – 8 апреля. – С.3.
 17. Письмо в редакцию. По поводу выхода из Киевского педагогического общества многих членов // Киевлянин. – 1905. – № 100. – 10 апреля. – С.3-4.
 18. Сенчакова Л.Т. Приговоры и указы российского крестьянства 1905-1907 гг. / Лариса Тимофеевна Сенчакова. – М. : Ин-т Российской Истории РАН, 1994. – Кн.1. – 1994. – 207 с.
 19. Твердохліб Т.С. Просвітницька діяльність викладачів Київської духовної академії (80-ті роки XIX – початок XX століття) / Т.С. Твердохліб // Педагогіка та психологія. – 2012. – Вип.41. – С.214-223.
 20. Твердохліб Т.С. Просвітницько-педагогічна діяльність П. Ліницького / Т.С. Твердохліб // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2014. – Вип.36. – С.53-58.
 21. Фареній І.А. Педагогічна інтелігенція в кооперативному русі початку XX ст. / І.А. Фареній // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія // Збірник наукових праць. – Вінниця, 2004. – Вип.8. – С.65-68.

22. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі — ЦДАК України), ф.320, оп.1, спр.781.
23. ЦДАК України, ф.442, оп.856, спр.87.
24. Часть неофициальная // Киевлянин. — 1905. — № 103. — 13 апреля. — С.2-4.
25. Шанин Т. Революция как момент истины. Россия 1905-1907 → 1917-1922 гг. / Теодор Шанин. — М. : Весь Мир, 1997. — 560 с.
26. Шешунова І.М. Політична радикалізація вчителів в умовах революції 1905-1907 рр. / І.М. Шешунова, О.В. Горбань // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Історія. — 2014. — Т.227, вип.215. — С.12-16.

В. О. Магась

Общественно-политическая деятельность Киевского педагогического общества взаимной помощи в годы Первой русской революции

События Первой русской революции вызвали политическую радикализацию учителей всей империи. Педагоги начали создавать свои нелегальные профессионально-политические организации, которые имели целью изменение их профессионального положения путем модернизации государственного строя. К таким организациям относим Всероссийский союз учителей и деятелей народного образования. Под воздействие идей последнего попали и некоторые легальные общества, в частности Киевское педагогическое общество взаимной помощи. Под влиянием царского Указа 18 февраля 1905, который дал начало приговорной кампании на плановом ежегодном заседании 27 марта – 3 апреля 1905 г. было принято постановление с требованиями проведения либеральных реформ в государстве и образовании, а также избраны делегаты на Всероссийский съезд педагогов. Последствием таких решений стало их неприятие частью членов общества и их последующий выход из организации, но на место 72 выбывших членов, вступил 101 человек. Этот процесс приобрел в Киеве широкую огласку, поскольку решения педагогов о выходе из организации публиковались в газете «Киевлянин». На страницах этого же периодического издания и в отдельной брошюре были осуждены профессионально-политическое движение педагогов. Следующее чрезвычайное заседание 20-27 мая 1905 г. продемонстрировало некоторое смягчение настроений педагогов, поскольку собрание признало только профессиональную часть программы Всероссийского союза учителей, отбросив его политическую составляющую и приняло решение не отправлять разработанную концепцию реформирования школы в Совет Министров, а решило подождать до созыва Государственной Думы. Последующая радикализация настроений киевских педагогов связана с днями т.н. «октябрьских свобод» и объявлением Манифеста 17 октября 1905 г., провозгласившем свободу слова, собраний и организаций. На внеочередных заседаниях Киевского педагогического общества в октябре и ноябре 1905 г. была поддержана стачечная борьба учеников, выражено требование освобождения политических заключенных, осуждены учителя-черносотенцы, высказано требования демократических преобразований в стране. В конце 1905 – в начале 1906 г. начался период реакции и уже в январе 1906 Киевский генерал-губернатор

принял решение о закрытии общества в связи с его опасной антиправительственной деятельностью.

Ключевые слова: Киевское педагогическое общество взаимной помощи, Всероссийский союз учителей и деятелей народного образования, профессионально-политическая организация, педагогическая интеллигенция, реформы в образовании, период реакции.

Vyacheslav Magas

The Socio-Political Activity of the Kiev Pedagogical Society of the Mutual Assistance during the First Russian Revolution

The First Russian Revolution events led to the political radicalization of the teachers all over the empire. The teachers began to create their illegal professional and political organizations that were to change their professional situation by changing the political system. We refer the All-Russian Union of the Teachers and Leaders of the Public Education to that kind of organizations. Some legitimate societies fell under the influence of the latter, including the Kiev Pedagogical Society of the Mutual Assistance. During the planned annual meeting on March 27 – April 3, 1905, influenced by the Tsar decree on February 18, 1905, which launched a judgment campaign, the resolution with the requirements of the liberal reforms in the country and education was adopted, as well as the delegates to the All-Russian Teachers Congress were elected. The result of those decisions was its rejection by the members of the society and their subsequent withdrawal from the organization, but the places of the 72 resigned members were taken up by 101 persons. This process gained wide publicity in Kiev, as the decision to withdraw from the teachers' organizations was published in the newspaper "Kyivlyanyn". The professional and political movement of the teachers was condemned on the pages of the same periodical and in the separate brochure. The next extraordinary meeting of 20-27 May 1905 showed a slight softening of teachers' attitude, as the assembly recognized only the professional part of the All-Russian Teachers Union program, rejecting its political part and decided not to send the concept of school reform to the Council of Ministers, and to wait till the State Duma convocation. The next radicalization of Kiev teachers' attitude is connected with the so-called «October freedoms days» and the proclamation of the Manifesto of October 17, 1905, that proclaimed the freedom of speech, assembly and organization. In October and November 1905 during the extraordinary sessions of the Kiev Pedagogical Society the students' strikes were supported, the demand for the liberation of the political prisoners was expressed, the teachers-reactionaries were convicted and the demands for the democratic reforms were expressed. The reaction period began in late 1905 – early 1906 and in January 1906 Kyiv Governor-General decided to close the society because of its dangerous anti-government activity.

Key words: Kiev Pedagogical Society of the Mutual Assistance, the All-Russian Union of the Teachers and Leaders of the Public Education, professional and political organization, the First Russian Revolution, pedagogical intelligentsia, the All-Russian Teachers Congress.

Отримано: 08.11.2016